

PROCESUL INTENTAT LIDERILOR SÂRBI „TITOIȘTI” (1950) ȘI IMPLICAȚIILE SALE

Mircea Rusnac

Relațiile româno-ugoslave au traversat, la mijlocul secolului al XX-lea, o perioadă de criză deosebit de gravă (1948–1954). Această criză a fost generată de izbucnirea conflictului personal dintre Stalin, dictatorul lagărului comunist mondial, și Tito, liderul comunist iugoslav. Conflictul a devenit public odată cu desfășurarea la București, în perioada 20–28 iunie 1948, a sesiunii Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești (Cominform), fără participarea reprezentanților partidului comunist iugoslav.¹ A fost emisă o rezoluție prin care se constata că Partidul Comunist Iugoslav adoptase o linie falsă, implicând abandonarea marxism-leninismului. Ea condamna politica sa nefastă de defăimare la adresa U.R.S.S., caracterul rușinos, pur despotice și terorist al regimului, renunțarea la teoria marxistă a luptei de clasă, lipsa democrației interne de partid, naționalismul conducătorilor, într-un cuvânt revizionismul lor. Ea declara că partidul se pune în afara „familiei partidelor comuniste frățesti” și cerea forțelor sale sănătoase să-i oblige pe conducătorii lor să-și recunoască greșelile și, dacă aceștia nu erau de acord să o facă, să-i înlocuiască.² În continuare, după o serie de tentative de-al răsturna pe Tito de la putere, liderii sovietici nu mai aveau decât o singură soluție: „Lovitura de stat eșuând, Stalin va recurge la toate mijloacele, fără a îndrăzni totuși să meargă până la atacul armat: incidente de frontieră, o propagandă din ce în ce mai violentă – care va merge până la a-l face pe Tito un agent hitleristo-troțkist –, un veritabil război economic.”³

Aflată sub ocupația Armatei Roșii și cu un regim marionetă instalat de aceasta, România s-a încadrat cu totul în tabăra sovietică, la fel ca toate celelalte state comuniste, demascând cu multă vehemență „erezia” titoistă. Victor Frunză consemna referitor la acest subiect: „Se știe că rezoluția Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, intitulată *Partidul comunist iugoslav în mâinile unor trădători și spioni*, fusese adoptată pe baza raportului prezentat de Gheorghiu-Dej. În anii următori, România a acceptat numeroși emigranți din Iugoslavia, devenind o bază pentru propaganda antititoistă prin radio, iar populația sârbească din zonele de graniță a suferit și ea de pe urma persecuțiilor. Tito era prezentat în caricaturi și afișe ca un călău cu o bardă însângerată în mână (când represii sângeroase aveau loc și în România), iar numele lui nu apărea în presă și la radio altfel decât în formula șablon „banda de trădători și spioni Tito-Rankovici”. Faptul că Dej ar fi provocat o

întârziere de 24 de ore a rezoluției, putea fi și o legendă ulterioară, dar și adevărată, nu însemna la urma urmelor nimic.”⁴ Situația era prezentată astfel de Ion Rațiu: „Când a izbucnit conflictul dintre Tito și Stalin, Bucureștii s-au declarat de la bun început de partea Moscovei. Redacția ziarului „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”, organ al Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, a cărui principală sarcină era combaterea „titoismului”, fu stabilită în capitala României. Violența de limbaj împotriva „călăului” de la Belgrad din presa românească depășea tot ce se publică în celelalte țări de democrație populară, egalând-o doar pe cea sovietică. Placarde înfățișând pe Tito în mână cu un satâr din care picura sânge împânzeau zidurile. Această propagandă stridentă viza uneori ridicolul, dar marele public nu avea de unde-l afla. La Radio București textele antititoiste trebuiau să capete nenumărate vize înainte de a fi citite la microfon, pentru ca nu cumva să se strecoare vreo greșeală ideologică și politică.”⁵

În septembrie 1949, emisiunile în limba sârbo-croată ale posturilor de radio din Moscova și din celelalte capitale comuniste către Iugoslavia însumau 105 ore pe zi, iar o „stație a emigranților revoluționari iugoslavi” a început să opereze pe aceeași lungime de undă cu Radio Belgrad. Când, la 29 septembrie 1949, U.R.S.S., a denunțat tratatul de prietenie cu Iugoslavia, toate celelalte țări est-europene aflate sub control comunist care încheiaseră tratate asemănătoare au făcut același lucru în interval de câteva zile.⁶ La 1 octombrie 1949, guvernul român denunța la rândul său Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu R.P.F. Iugoslavia, încheiat la 19 decembrie 1947.⁷

Despre evoluția relațiilor Iugoslaviei cu blocul sovietic aflăm amănunte interesante într-o recentă lucrare a lui Christopher Andrew și Oleg Gordievski: „U.D.B. și M.G.B. au demarat un război al informațiilor. Hebrang și Juiovici, cei doi agenți sovietici strecurați în guvernul lui Tito, sunt imediat arestați. Trei ofițeri superiori iugoslavi racolați de spionajul sovietic sunt interceptați în momentul când încercau să treacă granița în România. Alți agenți sunt descoperiți în rândul gărzii personale a lui Tito. După cum relevă Djilas, un complot M.G.B. viza „lichidarea Biroului politic, cu rafale de arme automate, pe când acesta se relaxa jucând biliard în vila lui Tito”. Teroarea declanșată de U.D.B. împotriva „trădătorilor cominformiști” rivalizează în oroare, dar nu și în amploare, cu Marea Teroare N.K.V.D.-istă din anii ‘30. Rankovici a recunoscut mai târziu că 12.000 de presupuși sprijinitori ai lui Stalin și ai Cominformului au fost deportați în lagărul de concentrare de la Goli Otok. Cifra exactă era probabil mai mare. În lagăr, prizonierii erau bătuți, umiliți și degradați într-un mod odios, cei care refuzau să-și mărturisească realelele sau imaginarele erezii erau vârați cu capul în excremente umane.”⁸

În aceste condiții, propaganda antititoistă din presa românească atingea cote paroxistice. De exemplu, o modestă gazetă locală precum săptămânalul reșițean „Flamura Roșie” publica aproape în fiecare număr articole calomnioase și denigratoare la adresa regimului existent în Iugoslavia. Numai în intervalul iulie 1949 – iulie 1950, în paginile sale au apărut articole intitulate astfel: *Clica lui Tito colaborează fățiș cu imperialiștii anglo-americani* (24 iulie 1949); *Relațiile dintre clica lui Tito și guvernul monarho-fascist grec sunt din nou date la*

iveală (31 iulie 1949); *O nouă provocare fascistă a lui Iuda-Tito, descoperită la București* (23 august 1949); *Clica lui Tito ticăloasă agentură a imperialiștilor* (28 august 1949); *Tito a devenit un dictator despot și terorist* (4 septembrie 1949); *Imperialiștii americani se folosesc de clica trădătoare a lui Tito pentru a pune la cale o nouă încălcare a Chartei O.N.U.* (23 octombrie 1949); *Clica lui Tito scoate avuțiile Iugoslaviei la mezat* (19 februarie 1950); *Crunta teroare dezlănțuită de banda fascistă a lui Tito împotriva deșinuților politici iugoslavi* (26 februarie 1950); *Alegerile fasciste din Iugoslavia vor spori ura poporului iugoslav împotriva călăului Tito* (2 aprilie 1950); *Mârșava falsificare a voinței poporului iugoslav* (9 aprilie 1950); *Tito este arma cea mai puțin costisitoare a Statelor Unite* (7 mai 1950); *Rolul clicii fasciste a lui Tito în planurile imperialiștilor americani și englezi* (4 iunie 1950); *O nouă formă de înfometare a maselor de muncitori din Iugoslavia* (11 iunie 1950); *Clica lui Tito a făcut din Iugoslavia o pradă pentru monopolurile americane* (18 iunie 1950); *Oamenii muncii își exprimă ura și disprețul lor față de Tito* (9 iulie 1950); *Călăul Tito vinde petrolul Iugoslaviei monopoliştilor americani* (16 iulie 1950); *Cum vede populația sârbă din plasa Moldova Nouă acțiunile dușmănoase a (sic!) clicii titoiste* (30 iulie 1950).

Într-unul dintre aceste nenumărate articole, cel din 23 august 1949, preluat din „Scânteia”, nr. 1508, se arăta că, în noaptea de 16 spre 17 iulie, doi funcționari ai ambasadei iugoslave, Boșco Lațici și Nicola Medici, au fost surprinși în București aruncând „fițiuci de propagandă murdară fascistă și de ațătare împotriva regimului de democrație populară din R.P.R.” Ei erau definiți drept „acești agenți ai călăului Rankovici” (ministrul de interne al Iugoslaviei, n.n.), adică membri ai U.D.B., serviciul de securitate titoist.⁹ Până în februarie 1946, U.D.B., (Administrația Securității Statului) fusese intitulată O.Z.N. (Biroul pentru protecția poporului).¹⁰

Arestarea celor doi funcționari ai ambasadei iugoslave va declanșa un val de teroare asupra conducătorilor minorității sârbe din România, suspectată de autorități că ar fi puternic contaminată de „erezia” titoistă. Pentru minoritatea sârbă în întregul ei dificultățile deveneau tot mai numeroase. Un autor contemporan sublinia: „După 1948, anul anatemei aruncată lui Tito, sate întregi cu populație sârbească de pe granița româno-iugoslavă vor fi strămutate și izolate în mijlocul Bărăganului. Teama de contaminare a populației românești cu erezia titoistă pare astăzi ridicolă. Atunci însă frica și suspiciunea creau o atmosferă de autentică teroare.”¹¹ Numeroșii sârbi arestați erau forțați prin cele mai diverse metode de presiune fizică și psihică să recunoască faptul că ar fi acționat în favoarea lui Tito și că, la ordinele acestuia, ar fi pregătit lovituri de forță împotriva României, între altele încercând să desprindă Banatul de România și să-l alipească Iugoslaviei. Dar asemenea acuze erau aduse și altor arestați. Între ei se afla și comunistul Herbert Zilber, care, nemaiputând rezista metodelor de anchetă ale securității, permanent perfecționate, după modelul M.G.B.-ului sovietic, a procedat astfel: „Am cerut hârtie, toc și cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito și depozitate la ambasada Statelor Unite, Angliei și Franței, cu întruniri conspirative (...), cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspândirea ciumei în cartierele muncitorești și

epizootii la sate cu microbi furnizați de Intelligence service, cu organizarea unei lovituri de stat ajutați de divizii blindate iugoslave, care urmau să ocupe Timișoara și Sibiu, cu executarea conducătorilor de partid și de stat. În schimbul ajutorului iugoslav, dăruisem Banatul lui Tito. Era o combinație de crime după modelul celor (despre) care citisem că (se) proiectaseră la Moscova în 1937, la Budapesta și Sofia în 1949.”¹²

Într-un asemenea context, agravat și de atmosfera creată de izbucnirea, la 25 iunie 1950, a războiului din Coreea, care era în plină desfășurare în acel moment, avea loc, între 1 și 7 august 1950, în fața Tribunalului Militar din București, așa-numitul „proces al trădătorilor și spionilor titoiști”. Completul de judecată a fost prezidat de celebrul general maior magistrat Alexandru Petrescu, fost criminal de război reabilitat prin condamnarea la închisoare grea pe viață a lui Iuliu Maniu și care a pronunțat de-a lungul carierei sale cele mai dure sentințe. El era secondat acum de colonelul magistrat Gheorghe Stavrică, colonelul Louis Toescu, locotenent-colonelul Ion Zănescu și locotenent-colonelul Pogrion Popescu.¹³Lista celor 12 acuzați, consemnată în stenograma procesului, stenogramă editată într-o culegere de materiale destinată pregătirii ideologice a personalului securității și având regim de uz intern, era următoarea:

- „1. Todorov Miloș, fost medic la Vaslui;
2. Boșco Lațici, învățător și fost locțiitor al atașatului de presă al ambasadei iugoslave din București;
3. Medici Nicola, sublocotenent în U.D.B. și fost radiotelegrafist la ambasada din București;
4. Adamov Milorad, fost director al morilor de stat din Chichinda;
5. Basler Djuro, inginer, fost șef de serviciu la Centrala petroliferă „Muntenia”;
6. Petrov Jiva, fost monteur de tractoare;
7. Peiovici Angelco, fost învățător suplinitor;
8. Stanoievici Bojidar, fost ajustor mecanic, Timișoara;
9. Silin Miladin, fost învățător;
10. Radosavlievici Svetomir, fost fierar;
11. Milutinovici Nicola, fost funcționar la Cooperativa de Consum din Timișoara;
12. Nedici Vidosa, fostă funcționară.”¹⁴

Trebuie menționat din capul locului că majoritatea acestor acuzați făcuseră parte din conducerea organizațiilor de stânga ale sârbilor bănățeni. Astfel, în toamna anului 1944, s-a înființat Frontul Antifascist Slav, transformat ulterior în Uniunea Asociațiilor Culturale Democratice Slave, organizație de stânga, care grupa în cadrul ei reprezentanți ai unor minorități din țara noastră precum: sârbi, slovaci, croați, etc. În mare parte însă, rolul conducător în F.A.S. îl deținuseră sârbii. Ei se bucurau în acel timp de mare prestigiu în ochii sovieticilor, deoarece Iugoslavia lui Tito era singurul stat est-european care adoptase sistemul comunist fără „ajutorul” Armatei Roșii.¹⁵

Acest Front Antifascist Slav, la fel ca și alte organizații minoritare de stânga (Uniunea Populară Mahiară, Comitatul Democratic Evreiesc etc.) urma

îndeaproape linia politică trasată de partidul comunist. El a atacat partidele „istorice”, pe care le eticheta drept „reacționară”, și pretindea că guvernele din perioada interbelică ar fi „înrobii” populația slavă din România. F.A.S. a înlesnit trecerea frontierei de către numeroși tineri sârbi, care dezertau din armata română și se înrolau în cea a lui Tito. Alții plecau în Iugoslavia pentru a participa la construirea sau refacerea unor obiective precum căi ferate, clădiri, șosele etc.¹⁶ Din aceste motive, deși era o organizație procomunistă, F.A.S. a avut de la început numeroase divergențe cu autoritățile românești, deoarece, pe când acestea se identificau întru totul cu interesele sovietice, liderii sârbi ai Frontului optau mai degrabă către tutela lui Tito, care încă de pe atunci manifesta tendințe, nesesizate de observatorii străini lagărului comunist, de a urma o cale independentă față de linia trasată de Moscova.¹⁷

La 8 mai 1945, F.A.S. solicita primarului Timișoarei, Traian Novac, autorizația pentru ținerea unui congres în acest oraș a doua zi. La congres urmau să participe și delegați sosiți din Banatul iugoslav, despre care se bănuia că vor fi înarmați. Alertat, primarul a cerut primului ministru Petru Groza să solicite Înalțului Comandament Sovietic din București ca acest congres să fie interzis. Groza a obținut această aprobare și congresul a fost interzis, trimițându-se la frontieră trupe de armată și jandarmierie.¹⁸ Existau serioase temeri că liderii de la Belgrad aveau în vedere ocuparea Banatului românesc, la fel cum disputau în acea vreme Italiei – Istria și Triestul, Austriei – Carintia, Bulgariei – Macedonia, Greciei – Epirul și Tesalia și urmăreau anexarea Albaniei.¹⁹ Conducătorii sârbi ai F.A.S. au fost chiar convocați la Comisia Sovietică de armistițiu. Acolo, ei au afirmat că congresul nu ar fi avut ca scop revendicări teritoriale. Ca o dovadă a faptului că argumentația lor a fost neconvingătoare și că pretențiile iugoslave îi luaseră pe nepregătite pe sovietici, aceștia au interzis organizației să mai joace vreun rol politic, având de atunci înainte numai un caracter cultural și educativ. În acest scop, F.A.S. a fost rebotezat Uniunea Asociațiilor Culturale Democratice Slave (U.A.C.D.S.).²⁰

Este cunoscut faptul că, în acea vreme, Uniunea Sovietică avea interesul ca România să rămână cu o suprafață și o populație cât mai mari, considerându-o ca o „placă turnantă” de răspândire a comunismului de tip sovietic în Europa răsăriteană (neluându-se, bineînțeles, în calcul adevărata opțiune a populației României). În acest scop, sovieticii au renunțat la plănuita anexare a Moldovei și au susținut (spre deosebire de englezi) reintegrarea întregului nord al Transilvaniei la România.²¹

Ca urmare, U.A.C.D.S., condusă de elemente mai conformiste, a urmat o linie stalinistă prudentă, renunțând la acte de divergență față de regimul prosovietic de la București. După rezoluția Cominformului din iunie 1948 de la București, de excludere a Iugoslaviei din „familia țărilor frățești”, conducerea U.A.C.D.S. a publicat un comunicat în „Scânția”, prin care „erezia” titoistă era condamnată în termeni identici cu cei folosiți de regimurile de la Moscova și București. Comunicatul era semnat de conducătorul U.A.C.D.S., Miloș Todorov. Dar nu peste mult timp, U.A.C.D.S. va fi dizolvată și toți liderii săi arestați.

În asemenea context, un proces intentat sârbilor „titoiști” nu putea avea decât consecințe deosebit de grave asupra celor învinuiți de acest păcat ideologic și politic. Este cunoscut faptul că, încă din 1949, în țările de democrație populară, au fost judecați pentru titoism fruntași fără pată ai partidelor comuniste respective, care, după ce își recunoșteau fără rezerve toate „crimele”, erau imediat executați. Aceasta a fost soarta miniștrilor de interne albanez și maghiar, Koci Xhoxhe și László Rajk, și a secretarului Comitetului Central al partidului Comunist Bulgar, Traicio Kostov. „Neverosimilitatea mărturiilor acestor oameni, care, după ce își riscaseră viața timp de douăzeci de ani în serviciul comunismului, afirmau că nu au fost în realitate decât agenți ai imperialismului, va provoca în Occident, în cercurile până atunci cele mai favorabile colaborării cu extrema stângă, un sentiment de oroare comparabil celui pe care îl determinaseră înainte de război marile procese de la Moscova. De dincolo de cortina de fier, mai impermeabilă ca oricând, nu mai soseau alte știri decât acelea care se refereau la descoperirea vreunui nou complot și la pedepsirea promotorilor acestuia.”²²

După obișnuitele lozinci propagandiste împotriva regimului titoist, actul de acuzare în procesul intentat sârbilor din Banat voia să dovedească faptul că, imediat după 23 August 1944, „după eliberarea României de către armatele sovietice”, agenții lui Tito și-au început activitatea în România în vederea dezmembrării sale, „dovedind astfel dușmănia lui împotriva forțelor antihitleriste.”²³ Această afirmație era făcută cu nonșalanță, atunci când întreaga lume cunoștea modul în care partizanii conduși de Tito au luptat timp de patru ani singuri cu Wehrmacht-ul, reușind în cele din urmă să elibereze Iugoslavia fără ajutor străin. În orașul de graniță Biserica Albă s-ar fi constituit o rețea de spionaj cu ramificații în următoarele centre: Timișoara, Oravița și Clisura Dunării. La Biserica Albă ar fi existat un birou care centraliza informațiile culese din Banat și care erau trimise la Centrul de informații din Novi Sad. Mai târziu, celor trei ramificații urma să le fie adăugată și Reșița. Centrul din Novi Sad era condus de maiorul Covacievici, având porecla „Velichi”. Mai târziu, el a fost înlocuit de maiorul Dragoliub Gvozdenaț. Printre primii agenți recrutați s-ar fi numărat Svetomir Radosavlievici, Slobodan Paulievici și Zoran Vulețici. La rândul lor, ei ar fi recrutat în Banat pe următorii agenți: Sava Bugarschi și Novac Popov la Timișoara, Margareta Begov la Oravița, Vasa Nestorovici și Ivan Iancovici la Liubcova, Svetco Stoianovici și Alexandru Balea la Moldova Veche; Jarco Unici și Jiva Bojovici la Belobreșca, Milam Radosevici și Radoslav Giurovici la Socol.²⁴ Mai târziu, în ianuarie 1945, pe lângă centrul din Biserica Albă s-ar mai fi adăugat și un al doilea, la Zrenianin, condus de Ranco Luchici, cu numele conspirativ „Țârni Bata”, și de Milorad Adamov. Aceștia ar fi luat legătura la Timișoara cu Rada Fenlacichi, fostul președinte al Frontului Antifascist Slav. Scopurile lor erau culegerea de informații cu caracter economic, strângerea de date asupra „conducătorilor reacționari, legionari și elemente hitleriste” și culegerea informațiilor cu caracter militar. Se specifică expres în actul de acuzare: „Activitatea de spionaj a agenturii titoiste urmărea în primul rând pregătirea actului mârșav de anexare imperialistă a Banatului românesc.”²⁵

Astfel, „organele O.Z.N.-ei au dat directive agenților lor de a cultiva șovinismul în sânul populației iugoslave din România, lansând lozinca „unirii Banatului cu Iugoslavia” și punând la cale o ticăloasă înscenare menită să dea impresie că aceasta ar fi dorința populației din aceste locuri.”²⁶ În acest scop ar fi fost trimiși numeroși agenți în satele sârbești. „principalul spion titoist” era considerat Dušan (Dușco) Iovanovici, numit în decembrie 1944 ca reprezentant comercial al Iugoslaviei la Timișoara. Congresul programat de F.A.S., în 8–9 mai 1945 era, firește, prezentat ca fiind organizat de elementele favorabile anexării Banatului de către Iugoslavia. La acest congres urmau să participe și agenții Dragoliub Gvozdenaț, Dușco Iovanovici, Miloș Saletici, Paia Stoianov, Liubița Marcovici și Novac Popovici. Descoperirea și interzicerea congresului ar fi determinat guvernul iugoslav, pentru a nu fi descoperit rolul pe care îl jucase, să ordone liderilor F.A.S. să ia asupra lor întreaga vină. Actul de acuzare preciza: „Interzicerea congresului și dizolvarea Frontului Antifascist Slav din România încheie astfel prima fază a uneia dintre cele mai ticăloase activități a lui Tito și banda lui (*sic!*): încercarea de a cotorpi Banatul românesc.”²⁷ Totuși, generalul iugoslav Bojidar Maslarici, ar fi declarat tot atunci, la Timișoara, că, deși anexarea Banatului în acel moment nu era posibilă, ea „va putea fi realizată mai târziu.”²⁸

Se pretindea apoi că din acea perioadă principalul centru de spionaj ar fi devenit ambasada iugoslavă din București (relațiile diplomatice fuseseră reluate la 24 ianuarie 1945)²⁹, unde Dușco Iovanovici a fost transferat ca secretar. Alături de el mai activau acolo Nicola Medici, Ranco Zeț, Voia Baldjici, Dobrița Bogdanovici, Drago Rafai etc. Erau considerați spioni, de asemenea, și Pavle Stoianov, corespondentul la București al Agenției „Tanjug”, și Boșco Lațici, locțiitor al atașatului de presă al ambasadei. Dintre aceștia, se afirma că Iovanovici, Zeț și Baldjici efectuau dese deplasări în Banat, pentru culegere de informații, Iovanovici ar fi folosit ca informatori în Banat pe Zoran Vuletici, angajat la poliția din Reșița, și pe Miloș Todorov și Bojidar Stanoievici din conducerea U.A.D.C.S. La aceștia se adăugay Borislav Conici la Sănnicolaul Mare și Miladin Șilin la Diniaș. Concentrarea rapoartelor informative se făcea la Timișoara, până la sfârșitul anului 1947.³⁰ Responsabila cu această activitate era Gorița Todorovici, funcționară la librăria „Cartea Iugoslavă” din Timișoara, apoi învățătorul iugoslav Panta Luchici. Erau considerați deopotrivă ca spioni și directorul librăriei, Bora Iacovlevici, ca și directorul adjunct, Zoran Vuletici. Același rol era rezervat și Comisiei de Navigație Fluvială Iugoslavă din Timișoara, condusă de Mirco Petrovici, ca și delegației iugoslave în Comisiunea Dunăreană de la Orșova.³¹

După emiterea rezoluției Cominformului din iunie 1948, se pretindea că personalul ambasadei iugoslave ar fi recurs la „difuzarea clandestină de material subversiv, broșuri și manifeste prin care se calomniază marea Țară a socialismului victorios și țările de democrație populară și se ațâță la ură împotriva partidelor comuniste și muncitorești din aceste țări.”³² Acest material ar fi fost difuzat, bineînțeles, și prin librăria „Cartea Iugoslavă”, ca și prin alte trei centre de difuzare din Banat, conduse de învățătorii Panta Luchici, Ante Marșal și Goico Vucmirovici. În plus, clădirea ambasadei ar fi fost

transformată, nici mai mult, nici mai puțin, decât în „depozit de arme și munițiuni”. Încheind această trecere în revistă, actul de acuzare pretindea că nu se referise decât la „câteva dintre crimele săvârșite de către grupul de spioni titoiști, agenți ai imperialiștilor americani și englezi, dușmanii înverșunați ai progresului și ai păcii”³³

În continuare, în zilele de 2 și 3 august 1950, au avut loc interogatoriile celor 12 acuzați. Ele se desfășurau conform sistemului stalinist, constând în recunoașterea necondiționată de către acuzați a tuturor învinuirilor care le erau aduse prin actul de acuzare. La aceste rezultate se ajungea prin utilizarea împotriva celor arestați a tot felul de metode de constrângere, atât fizice, cât mai ales psihice, de măcinare a voinței și rezistenței lor. Ei erau forțați astfel să semneze declarațiile redactate de anchetatori, urmând ca la interogatoriul luat de Tribunal să nu facă altceva decât să le repete, după ce le învățaseră pe dinafară. În aceste condiții, un proces de tip stalinist nu mai reprezenta decât o simplă formalitate, necesară pronunțării unor sentințe aspre de condamnare, gata pregătite dinainte.

Acuzatul Nicola Medici a mai făcut chiar un „supliment de declarații”, prin care se străduia să demonstreze faptul că ambasada iugoslavă, al cărei funcționar fusese, era „o agentură de spionaj și provocare”.³⁴ De aceste declarații se va ține cont, după cum se va vedea, la pronunțarea sentinței, în cazul respectiv, dovadă că regimul stalinist puna mare preț pe asemenea gen de „dezvăluiri senzaționale”. Toți acuzații au recunoscut, răspunzând la o întrebare adresată special, că au activat în vederea desprinderii Banatului de România și a anexării sale de către Iugoslavia. Acuzatul Miloș Todorov a recunoscut faptul că el și întreaga conducere a Frontului Antifascist Slav și, ulterior, a Uniunii Asociațiilor Culturale Democrative Slave (Paia Stoianov, Ioța Sapungin, Bojidar Stanoievici, Rada Fenlacichi, Liubița Marcovici) erau spioni titoiști. El mai afirma că în anul 1946 a fost într-o delegație la Belgrad, unde pretindea că a discutat cu ministrul adjunct de externe al Iugoslaviei, generalul Velebit. Acesta i-ar fi comunicat cu acel prilej: „Clisura, porțiunea de sud a județului Caraș, limitrofă cu Dunărea, va fi anexată la Iugoslavia, iar iugoslavii din Banatul de nord vor fi transportați în Iugoslavia.”³⁵

Ziarul „Scânțea” din 4 august 1950 nu întârzia să publice un furibund articol de fond, intitulat *Trădătorii și spionii titoiști în fața judecății*, în care, printre multe altele, se menționa: „procesul a demască odată mai mult complotul împotriva păcii, urzit de miliardarii americani cu complicitatea slugilor lor titoiste. După eșecul agenturilor lui Rajk, Kostov, Koci Xhoxhe, vigilența poporului nostru muncitor și a organelor de stat au adus o nouă contribuție la cauza păcii, trimițând în fața judecății banda de trădători și spioni titoiști, dușmani d moarte ai socialismului și ai păcii.”³⁶ Articolul nu uita să specifice faptul că „misiunea josnică” a „lacheilor” titoiști s-a „prăbușit în mod rușinos datorită vigilenței partidelor comuniste și în primul rând datorită înaltei vigilențe a tovarășului Stalin”! Se mai pretindea că „aproape întreg personalul ambasadei iugoslave folosea imunitatea diplomatică în scopul desfășurării acțiunii de spionaj.” Referitor, la chestiunea Banatului, se preciza: „Dezbaterile procesului au arătat că unul din țelurile principale ale fasciștilor

de la Belgrad era anexarea imperialistă a Banatului românesc, a cărui populație abia eliberată din lanțurile imperialismului german urmăreau s-o târască sub jugul imperialiștilor americani, adevărații stăpâni ai Iugoslaviei. O asemenea provocare mârșavă, o astfel de lovitură mișească pe la spate dată unui alt popor, seamănă ca două picături de apă cu comploturile hitleriste împotriva popoarelor.”³⁷ Bineînțeles, se afirma apoi că populația sârbească din Banat, care „vede cum poporul iugoslav geme sub jugul imperialismului american”, respinge cu tot disprețul calea titoistă și că „sute de familii de țărani muncitori sârbi au pornit să-și făurească o viață nouă, unindu-se cu țărani muncitori români, maghiari și germani în gospodării colective ca cele din comunele Socol și Belobreșca din jud. Caraș, sau Dinaș, Satu Mare și Variaș din jud. Timiș-Torontal. Pe drept cuvânt, populația sârbă din țara noastră privește cu ură la regimul terorist chiaburesc din Iugoslavia.”³⁸

Procesul a continuat în zilele de 3 și 4 august 1950, când a avut loc audierea martorilor, care cu toții erau arestați și considerați drept „complici” ai acuzaților. În aceste condiții, mărturiile lor nu puteau decât să îngreuneze soarta celor aflați în boxă. Astfel, martorul Bora Petrov, fostul redactor responsabil al ziarului de limbă sârbă „Pravda” din Timișoara, susținea că și acest organ de presă era pus în slujba spionajului titoist.³⁹ Un martor special era Slobodan Paulievici, despre care stenograma precizează că „a declarat mai departe că, după rezoluția Biroului Informativ, el a rupt legăturile cu clica titoistă și organizația de spionaj și a emigrat în România, dezvăluind și recunoscând faptele comise. De la această dată el a început să demaște activitatea de criminali și spioni a clicii fasciste Tito-Rankovici.”⁴⁰ Martorul Lazăr Adamov, care făcuse parte din delegația U.A.C.D.S. din 1946 de la Belgrad, aducea noutatea că această delegație nu fusese primită numai de ministerul adjunct de externe, generalul Velebit, ci și de însuși titularul postului, ministrul Subașici, care „a aprobat în totul expunerea noastră cu privire la anexarea Banatului românesc la Iugoslavia, încurajându-ne și făcându-ne promisiunea că într-un viitor apropiat, cu ajutorul anglo-americanilor, Banatul să fie alipit Iugoslaviei”⁴¹ Martorul Jiva Vuevici mărturisea că avusese misiunea de „a difuza în rândul populației sârbe din regiunea Timișoara, Oravița și Reșița materialul de propagandă titoist.” Prin acest material, continua el, „se chema populația sârbă să se poarte dușmănos față de P.M.R. și guvern.” Folosind aceste mijloace, populația sârbească trebuia „să fie atrasă pe linia fascistă a lui Tito-Rankovici.”⁴² Iar martorul Pera Giurgev pretindea că partizanilor iugoslavi din război li se spunea că „după terminarea războiului, țările balcanice vor fi stăpânite de Tito”!⁴³

Tot în 4 august 1950 a fost prezentat Tribunalului rechizitoriul procurorului locotenent-colonel Niculae Constantinescu, care repeta în linii mari afirmațiile din actul de acuzare. El spunea: „cu cinismul caracteristic spionilor plătiți, acuzații din boxă au confirmat punct cu punct gravele învinuiri conținute în actul de acuzare. Martorii au întărit prin depozitiile lor probele zdrobitoare aflate la dosar și au completat astfel tabloul odioasei activități a bandei din boxă.” Și, referindu-se la acuzați, procurorul exclamă patetic: „Lașitatea și nerușinarea se desprind din fiecare cuvânt, din fiecare privire, din

fiece mișcare a lor”!⁴⁴ În general, urma apoi înșiruirea de formule propagandiste din actul de acuzare.

În continuare, era reluată teza conform căreia, începând din septembrie 1944, Tito declanșase operațiunile de spionaj împotriva României. Erau reamintite cele două centre de spionaj ale O.Z.N. de la Biserica Albă și Zrenianin. Datele culese în Banat, se pretindea, erau transmise de liderii iugoslavi serviciului de spionaj englez! După încheierea războiului, centrul principal de spionaj avea să devină ambasada iugoslavă de la București: „întreaga ambasadă era plină de ofițeri ai U.D.B.-ei camuflați în diplomați, a căror principală muncă era spionajul.”⁴⁵ Alte „centre de spionaj”, pomenite și mai înainte, erau reprezentate de delegația iugoslavă de navigație pe Bega, reprezentanța iugoslavă în administrația Porților de Fier, presa în limba sârbă și librăria „Cartea Iugoslavă”.

Un capitol special al rechizitoriului era intitulat: *Clica fascistă Tito-Rankovici a organizat tentativa imperialistă de anexare a Banatului românesc*. Se susținea aici că: „Clica lui Tito pregătea, populației din Banatul românesc aceeași soartă cumplită pe care a hărăzit-o popoarelor Iugoslaviei, vândute pe dolari imperialismului american și târâte de bandiții titoiști în ghiarele aștătorilor la război.”⁴⁶ Se făcea din nou referire la congresul proiectat de F.A.S. pentru 8–9 mai 1945, denumit acum „această provocăția fascistă”. Încercarea de a anexa Banatul era considerată drept „una din cele mai mișelești acțiuni îndreptate de agentura americană de la Belgrad împotriva poporului român.”⁴⁷ Apoi se încerca din nou să se dovedească faptul că populația sârbească din Banat era cu totul reticentă față de această propagandă. Era reamintit rolul organizațiilor slave în cadrul operațiunilor de spionaj, teză fundamentală pe „mărturiile” lui Miloș Todorov și Bojidar Stanoiević.

În încheiere rechizitoriului, se mai amintea că ambasada iugoslavă difuza „material subversiv” și depozita arme și muniții în vederea pregătirii „unor acte și chiar rebeliuni teroriste.”⁴⁸ Se cerea, în consecință, „în numele poporului muncitor”, Tribunalului, „aplicarea pedepsei maxime pentru trădătorii și spionii din boxă!”⁴⁹

După aceasta a fost prezentat cel de-al doilea rechizitoriu, al procurorului maior magistrat Ion Spulber, prin el era stabilită „vinovăția” fiecărui acuzat în parte. Se solicita ca acuzații Nicola Milutinovici, Vidosa Nedici și Djuro Basler să fie condamnați la moarte, iar ceilalți la muncă silnică pe viață, cu excepția lui Nicola Medici, pentru care erau admise circumstanțe atenuante.⁵⁰

În aceeași zi de 4 august 1950 a fost dat cuvântul și avocaților celor aflați în boxă, avocați numiți din oficiu. „Pledoariile” lor, au fost absolut formale și nu au ușurat cu nimic soarta acuzaților. Ei s-au mulțumit să recunoască toate acuzațiile aduse „clienților” lor, dar dând vina principală pe „agentura fascistă de la Belgrad”. Rolul jucat în proces de acești „avocați”. (C. Paraschivescu-Bălăceanu, Barbu Solomon, Doru Gherson, Mircea Bobeș, Nicolae Hogaș, Vasile Gheciu, Roman Manole, Zaharia Nicolae, Fred Lazarovici, Guido Bondi, Ion Lucaci, David Zaidman) a fost cu adevărat jalnic. Aceleași lucruri se pot spune și despre momentul următor, cel al rostirii ultimului

cuvânt de către acuzați. Ei nu mai solicitau nici măcar clemența Tribunalului la dozarea pedepsei, declarând doar că își așteaptă „cu încredere pronunțarea sentinței.”⁵¹

Sentința n-a fost pronunțată de Tribunalul Militar din București decât la 7 august 1950. Ea era astfel consemnată de „Scânteia”:

„Deliberând în secret, Tribunalul a declarat cu unanimitate de voturi că nu sunt circumstanțe atenuante în favoarea acuzaților, în afară de acuzatul Medici Nicola, și a condamnat pe acuzații:

Basler Djuro, la moarte și confiscarea averii.

Milutinovici Nicola, la moarte, confiscarea averii și 20.000 lei amendă corecțională;

Nedici Vidosa, la moarte și confiscarea averii;

Miloș Todorov, la muncă silnică pe viață, 10 ani degradarea civică și confiscarea averii;

Boșco Lațici, la muncă silnică pe viață, 10 ani degradare civică și confiscarea averii;

Stanoievici Bojidar, la muncă silnică pe viață, 10 ani degradarea civică și confiscarea averii;

Adamov Milorad, la 25 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea averii;

Silin Miladin, la 25 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea averii;

Peiovici Angelco, la 25 ani muncă silnică, 10 ani degradarea civică și confiscarea averii;

Petrov Jiva, la 15 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică, confiscarea averii și 30.000 lei amendă corecțională;

Radosavlievici Svetomir, la 12 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea averii;

Medici Nicola, la 3 ani închisoare corecțională.

Fiecare acuzat a fost condamnat la 20.000 lei cheltuieli de judecată.

Oamenii muncii care se aflau în sala Tribunalului au aplaudat puternic sentința dreaptă a justiției populare. „Astfel încheia „Scânteia” relatarea, pe care o titrase cu satisfacție: *Trădătorii și spionii titoiști și-au primit pedeapsa!*”⁵²

Se observă ușor faptul că sentințele respectau întru totul solicitările procurorilor, cu excepția celor pronunțată în cazurile lui Adamov, Silin, Peiovici, Petrov și Radosavlievici, care, în loc de muncă silnică pe viață, au „scăpat” cu termene cuprinse între 12 și 25 de ani muncă silnică. Cum era de așteptat, mult mai „ieftin” a ieșit Medici, ca urmare a faptului că a acceptat să „demaște” cu violență, regimul titoist.

Acest nefast proces, ca și întreaga isterie antititoistă din care făcea parte integrantă, nu puteau trece neobservată în trecutul relațiilor româno-iugoslave. Iugoslavia reprezentase până atunci vecinul cel mai sigur și aliatul cel mai apropiat al țării noastre, iar relațiile bilaterale cunoscuseră, până în 1948, o stabilitate și o constantă desăvârșite. Dar, din cauza ocupației sovietice și a instalării, sub protecția acesteia, a unui regim stalinist dogmatic în România,

relațiile cu acest bun vecin al țării noastre au fost agravate artificial, lăsând amintiri imposibil de depășit. Când, în anii '60, chiar Gheorghiu-Dej a încercat o apropiere de Tito în vederea organizării unei rezistențe în fața primejdiei de la Răsărit, ea nu a reușit decât în mod formal. Victor Frunză explica astfel cauzele acestei atitudini: „Ori, poate din pricina celui an 1948, care s-a interpus ca un sloi de ghiață între cele două țări, poate din cauză că, în interior, Dej, apoi succesorul lui, au păstrat stalinismul în formele cele mai dogmatice, concilierea (cu tot sistemul întâlnirilor comune anuale, a acordurilor și proiectelor comune), nu a transformat relațiile în exterior corecte, în ceva mai mult decât o prietenie formală, de suprafață. Anul 1948 a lăsat o cicatrice care se vede și astăzi.”⁵³

N O T E

¹ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 258.

² André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. II, Ed. Militară, 1992, p. 128–129.

³ *Ibidem*, p. 129.

⁴ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Ed. Humanitas, 1990, p. 449.

⁵ Ion Rațiu, *România de astăzi. Comunism sau independență?*, București, Ed. Condor, 1990, p. 24–25.

⁶ Ion Rațiu, *Moscova sfidează lumea*, Timișoara, Ed. Signata, 1990, p. 262.

⁷ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, p. 259 și 256.

⁸ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *K.G.B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Ed. ALL, p. 258.

⁹ „Flamura Roșie”, Reșița, an I, nr. 35 din 23 august 1949.

¹⁰ Christopher Andrew, Oleg Gordievskii *op. cit.*, p. 256–257.

¹¹ Victor Frunză, *op. cit.*, p. 384.

¹² Andrei Șerbulescu, *Monarhia de drept dialectic*, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 90.

¹³ „Flamura Roșie”, Reșița, an II, nr. 85 din 6 august 1950.

¹⁴ *Culegere de materiale privitoare la activitatea criminală a serviciilor de spionaj imperialiste pe teritoriul Republicii Populare Române*, Ed. Direcției Generale Politice M.A.I., 1951, p. 154, 15. Pe larg despre această diferențiere în lucrarea lui Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Ed. Europa, passim.

¹⁵ Vasile Râmneanțu, *Activitatea organizațiilor de stânga ale minorităților naționale din județul Timiș-Torontal (1944–1946)*, în „Banatica”, Reșița, 13/II, 1995, p. 424.

¹⁷ André Fontaine, *op. cit.*, vol. II, p. 124–128.

¹⁸ Vasile Râmneanțu, *art. cit.*, p. 424.

¹⁹ André Fontaine, *op. cit.*, vol. II, p. 126.

²⁰ Vasile Râmneanțu, *art. cit.*, p. 424–427.

²¹ Mihály Fülöp, *Al doilea război mondial s-a încheiat în 1990*, în „Magazin istoric”, nr. 1/1996, p. 52.

- ²² André Fontaine, *op. cit.*, vol. II, p. 133.
- ²³ *Culegere de materiale...* p. 155.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 156.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 157.
- ²⁶ *Ibidem*.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 159.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, p. 247.
- ³⁰ *Culegere de materiale...* p. 160.
- ³¹ *Ibidem*, p. 161–162.
- ³² *Ibidem*, p. 164.
- ³³ *Ibidem*, p. 166.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 177.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 179.
- ³⁶ „Scântea”, nr. 1803 din 4 august 1950.
- ³⁷ *Ibidem*.
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ *Culegere de materiale...* p. 182.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 184.
- ⁴¹ *Ibidem*.
- ⁴² *Ibidem*.
- ⁴³ *Ibidem*.
- ⁴⁴ *Ibidem*, p. 186.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 188.
- ⁴⁶ *Ibidem*, p. 191.
- ⁴⁷ *Ibidem*.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 193.
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 194.
- ⁵⁰ *Ibidem*, p. 196.
- ⁵¹ *Ibidem*, p. 198.
- ⁵² „Scântea”, nr. 1806 din 8 august 1950.
- ⁵³ Victor Frunză, *op. cit.*, p. 450.

LE PROCÈS INTENTÉ AUX DIRIGEANTS SERBES „TITOÏSTES” (1950) ET SES IMPLICATIONS

(Résumé)

En 1848, une résolution de Cominform, décrétée avec l'occasion d'une réunion à Bucharest, excluait le Parti Communiste Yougoslave du Tito, sur la famille des parties affiliés au Moscou. En Roumanie, aussi qu'on les autres pays de démocratie populaire, a commencé une véritable chasse de „traîtres” et d'„espions” titoïstes. Un procès édificateur a été jugé à Bucarest en août 1950, avec douzes accusés. Après un sommair spectacle judiciaire, ils ont été condamnés, en style stalinien, aux punitions exceptionnel de sévères.

